

Zároveň sa upresnil aj časový harmonogram práce, podľa ktorého redakčný kolektív v 1. polroku 1984. r. v Moskve zrealizuje redakčné spracovanie monografie a do konca roku 1984 ju pripraví pre odovzdanie do tlače.

Sympóziu sa stalo ďalším krokom pre tvorivé spájanie vedeckovýskumných kapacít filozofických ústavov socialistických krajín, pri riešení aktuálnych filozoficko-metodologických otázok súčasného vedeckého poznania v etape budovania rozvinutého socializmu.

J. Dubnička

K AKTUÁLNYM OTÁZKAM FILOZOFIE KULTÚRY

V rámci priprav nášho ideovoteoretického spoločenskovedného frontu, najmä však filozofických pracovísk na XVII. svetový filozofický kongres (Montreal, August 1983), ktorého hlavnou témou rokovania bude problematika filozofie, kultúry a človeka, usporiadala Slovenská filozofická spoločnosť pri SAV *interdisciplinárny seminár* s tematickým zameraním úzko korešpondujúcim s ústrednou témou blížiaceho sa svetového filozofického kongresu.

Interdisciplinárny seminár *Filozofické otázky kultúry a kultúra filozofie* sa uskutočnil v dňoch 18. — 20. 1. 1983 v rekreačnom zariadení n. p. Chirana na Dubníku pri Starej Turej, s účasťou takmer sedemdesiatich vedeckých a pedagogických pracovníkov z viac ako dvadsiatich spoločenskovedných inštitúcií, vybraných pracovísk a vysokých škôl z celej ČSSR. Seminár, ktorého cieľom bolo jednak oboznámiť širokú odbornú verejnosť s najnovšími poznatkami najmä teoretického výskumu v oblasti filozofie kultúry a príbuzných disciplín, jednak „preveriť“ ideologickú pripravenosť nášho filozofického frontu na významné podujatie, akým celosvetový filozofický kongres nesporne je. Ak komplexne uvažujeme o meritórnom prínose interdisciplinárneho semináru, môžeme konštatovať, že sa tu presvedčivo potvrdilo dosiahnutie vysokého stupňa rozpracovania kategórií a poznania kultúry, ako „komplexného spoločenského fenoménu“ v procese jej neustáleho rozvoja a pretvárania simultánne s vývojom a premenami spoločnosti, našim spoločenskovedným a filozofickým frontom. Táto skutočnosť vystupuje osobitne do popredia v súčasnom, môžeme povedať v „predkongresovom“ období, pretože oprávnené predpokladáme, že i XVII. svetový kongres filozofov sa nesporne stane diskusným fórom a platformou konfrontácií dvoch protikladných svetonázorov a ideológií.

Prof. PhDr. R. Š í m a, DrSc. vo svojom hlavnom referáte *Filozofia kultúry a kultúra filozofie* upozornil jednak na nevyhnutnosť integrácie vedných odborov zaoberajúcich sa otázkami kultúry na pôde filozofie i na to, že medzi filozofiou kultúry a konkrétnymi vedeckými výskumami zatiaľ na škodu veci absentuje spojovací článok, ktorým by mala byť *teória kultúry*. Napriek tomu, že v súčasnej odbornej literatúre existuje viac ako 300 definícií kultúry — (príčinou diferencií sú odlišné prístupy k skúmaniu fenoménu kultúry, čo však nie je vždy na škodu veci, pokiaľ sa táto odlišnosť neabsolutizuje) značne sa pokročilo pri vypracúvaní všeobecnej teoreticko-sociálno-filozofickej koncepcie, uviedol autor. Venoval aj pozornosť vzťahu človeka a kultúry: človek v tomto systéme vystupuje ako tvorca kultúry, konzument i cieľ, kultúra sa javí (vystupuje) v dvoch formách — minulej (predmetne hodnotová forma) a v existujúcej živjej činnosti (osobnostne činná forma). Medzi týmito dvomi

formami je však dialektická závislosť s možnosťou premeny jednej formy na druhú. Tieto dve formy nemožno ani izolovať, ale ani stotožňovať. „Je nevyhnutné skúmať osobitne činnosťnú formu kultúry, zameranú na humanizáciu sveta, proces individuálnej reprodukcie sveta a človeka“, povedal R. Šíma.

V ďalších častiach obsažného a podnetného hlavného referátu autor venoval pozornosť závažným otázkam vzťahu kultúra—spoločnosť, vzťahu a väzbám ekonomického, sociálnopolitického a kultúrneho vývoja, typológií kultúr, štruktúre a zložkám kultúry a ich vzájomnému vzťahu, ako i vzťahu rôznych kultúr. Pre úplnosť treba dodať, že R. Šíma v nadväznosti na tento referát vypracoval a predložil plénu do diskusie „za okrúhlym stolom“ (ktorá bola živá, podnetná a vyznačovala sa vysokým stupňom angažovanosti všetkých účastníkov seminára) „pracovnú“ definíciu kultúry.

V druhom hlavnom referáte nazvanom *Socialistická kultúra ako typ sociálnej aktivity* PhDr. D. Hajko, CSc., zameral svoju pozornosť na problematiku kultúrnej kontinuity a diskontinuity, na analýzu procesov prechodu a vývoja medzi jednotlivými kultúrami, ako i na aktuálnu problematiku udávania kultúrneho odkazu minulosti. V súvislosti s analýzou historickej kontinuity kultúr sa autor opieral predovšetkým o tie Leninove diela, v ktorých Lenin v konkrétnych podmienkach rodiacej sa sovietskej moci, sovietskej spoločnosti a proletárskeho štátu rozoberal problém kultúrnej kontinuity a diskontinuity (tzv. radikálneho novátorstva). Lenin jasne naznačil, uviedol D. Hajko, „že otázka kultúrneho dedičstva predstavuje jeden z veľmi dôležitých problémov kultúrnej revolúcie a má veľký význam pri formovaní socialistického svetonázoru. Pri jej riešení treba vychádzať z dialektického vzťahu medzi pojmami kontinuity a diskontinuity vývinového procesu kultúry a z dialektikomaterialistického chápania celistvosti javov zahrňujúcich v sebe aj protichodné stránky, vlastnosti.“

Autor ďalej v referáte ukázal na východiská, predpoklady a perspektívy kultúrnej tvorby človeka a zaoberal sa i problémom vymedzenia kategórie tvorby kultúrnych hodnôt. „Tvorba je schopnosť v praktickej činnosti prekonávať akýkoľvek historicky podmienený výsledok hmotnej či duchovnej činnosti človeka, schopnosť vychádzať za hranice, ktoré tento výsledok na danom stupni vývinu zhmotnil a vytvoril principiálne novú možnosť konania. Stručne povedané: iba samotná tvorba dejín píše dejiny tvorby.“

V marxisticky zásadnej konfrontácii kultúrnej tvorby človeka v diametrálne odlišných podmienkach v rozdielnych spoločenských systémoch dochádza D. Hajko k správne mu rezultátu, že jedine *socialistická kultúra*, ktorá vychádza z marxistických ideí marxizmu-leninizmu (uznáva tieto zásady) a stáva sa východiskom tvorby nielen nového socialistického životného prostredia, ale aj principiálne nových medziľudských vzťahov. Aj v tomto zmysle je novým typom sociálnej aktivity človeka. Stáva sa ním najmä preto, že predpokladá a priamo vyžaduje likvidáciu takého stavu, v ktorom jeden človek sa považuje za prostriedok pre uskutočňovanie záujmov druhého človeka“. Reálny socializmus je budovaný práve na takýchto zásadách a jeho súčasťou je kultúra a kultúrna tvorba, ktorá formuje nové vzťahy medzi ľuďmi.

V hlavnom referáte D. Hajku sa neobišli bez adekvátnej pozornosti ani špeciálnejšie otázky určenia kultúrnej hodnoty vôbec, jej miesta a významu v spoločnosti, jej chápania i akceptácie z hľadiska spoločenského vývoja a pokroku.

Člen korešpondent SAV J. Bodnár, DrSc. v referáte *Kultúra a civilizácia* sa cez prizmu marxisticko-leninskej filozofie zameriaval na zachytenie vzájomného vzťahu a vymedzenia dvoch fenoménov, ktoré sú síce v súčasnej odbornej literatúre vysoko frekventované, napriek tomu však súčasná bilancia je skôr rozpačitá ako jednoznačná. Dôkazom toho je aj značne nejednotný diferencovaný prístup pri vymedzovaní vzťahu vzájomných súvislostí medzi fenoménom kultúry a civilizácie. Táto konfúznosť a roztrieštenosť v kategoriálnom aparáte je charakteristická najmä pre buržoázne idealistické koncepcie kultúry a civilizácie, ktorých filozofickým zdrojom je tradičná metafyzika. Naproti tomu sa marxisticko-leninská koncepcia civilizácie a kultúry principiálne odlišuje už vo svojich filozofických východiskách, ktorých základ tvorí téza o určujúcom význame materiálnej výroby pre rozvoj kultúry a civilizácie. Na tejto platforme prebiehali a prebiehajú v marxistickej literatúre polemiky a diskusie k vzťahu civilizácie a kultúry. V súčasnosti sa vykryštalizovali dva odlišné prístupy pri skúmaní civilizácie a kultúry. „Spomínané dva odlišné prístupy majú asi nasledujúcu podobu: v prvom prístupe sa civilizácia skutočne chápe ako synonymum kultúry, resp. ako pojem zahrnutý v pojme kultúry, prípadne z neho odvodený. Druhý prístup naznačuje zreteľnú demarkačnú čiaru medzi oboma, popiera možnosť ich vzájomnej prevediteľnosti, odvoditeľnosti a snaží sa určiť ich špecifickosť a osobitosť. V súčasnosti sa rysuje ešte jeden, ktorý sa nám zdá najpodnetnejší a najperspektívnejší: zvýrazňuje úsilie skúmať špecifiku ako jedného, tak aj druhého pojmu a pritom vychádzať zo vzájomnej jednoty a podmienenosti oboch.“

V ďalšom sa J. Bodnár venoval bližšej analýze základných prístupov (a ich predstaviteľov), charakterizujúcich súčasný stav názorov na problematiku vzťahu kultúry a civilizácie. Podľa názoru autora predpokladom determinácie a spoznania toho, čo tvorí podstatu ako kultúry, tak aj civilizácie, je treba „... odkryť a určiť to, čo tvorí špecifiku osobitosti, podstatu ľudského bytia, človeka ako individua i ako spoločenského tvora.“ Autor upozornil na skutočnosť, že vzťah medzi kultúrou a civilizáciou má dialektickú povahu, čo umožňuje interpretovať ich vzájomné pôsobenie, ich rôznorodosť na báze ich podstatnej jednoty, ktorej základom je jednota historického procesu. Napriek tomu, že v prípade civilizácie a kultúry ide o javy komplementárnej povahy, autor referátu dôrazne upozornil na existenciu určitých odlišností a svojráznosti týchto fenoménov postihnuteľných však skôr v abstrakcii, pričom „... svojráznosť i osobitosť fenoménu kultúry a civilizácie je podmienená, súvisí s „dvojedinými“ fundamentálnymi aspektami ľudskej činnosti: jeden poukazuje na tvorivú, povedali by sme ontotvornú povahu tejto činnosti, realizujúcu sa v procese výmeny látok medzi človekom a prírodou, v pretváraní prírody (a tvorí základ a predpoklad civilizácie), druhý prezentuje významujúcu, zhodnocujúcu, syntetizujúcu stránku ľudskej činnosti, realizujúcu sa v procese poľudšťovania a humanizácie, v procese sebauťvárania sa, kultivácie, socializácie človeka a tvorí základ a predpoklad kultúry.“

Akademik A. Sirácky v koreferáte nazvanom *V rozpakoch nad kultúrou* sa marxisticky zásadne zamýšľal nad otázkami kultúry v socialistickej spoločnosti, jej dvojakým vymedzením — úzkym rezortizmom poznamenaným — a širším globálnym, komplexným poňatím kultúry, ako i nad komplikovanými a často nejasnými väzbami medzi vedou a umením atď. Autor definoval socialistickú kultúru ako „historicky dosiahnutý stupeň — na základe rozvoja vý-

robných síl, v ovládaní prírody — všeobecného rozkvetu celej materiálno duchovnej sféry s náplňou vysokých hodnôt komunizmu a humanizmu“.

Vo svojich úvahách venoval akademik A. Sirácky dostatočný priestor odpovedi na otázku, čo všetko patrí do obsahu pojmu kultúra ako globálneho „historicko-spoločenského fenoménu“, čím sa prekračuje klasické úzke chápanie kultúry idealistickou filozofiou, ktorá pod kultúrou chápe prevažne iba „duchovnú kultúru“. Podľa slov autora kultúra obsahuje — okrem „čistej“ umeleckej zložky aj zložku ideologickú, svetonázorovú a etickú. To vedie k jej rozšíreniu o zložku poznávaciu (vedeckú, filozofickú). Preto aj v umení musí byť zahrnutý aj ideologický aspekt.

Mohli by sme tu pokračovať v uvádzaní nosných, závažných myšlienok a tiež ďalších konferujúcich i diskutérov, avšak s ohľadom na rozsiahlosť a obsažnosť základného materiálu a našu priestorovú ohraničenosť, ako i perspektívnu možnosť publikovania niektorých príspevkov zo seminára v časopise *Filozofia*, obmedzíme sa len na informatívny prehľad ďalších zaujímavých a náročných, s vedeckou erudíciou pripravených koreferátov, ktoré na interdisciplinárnom sympóziu predniesli: Prof. V. Brožík, DrSc. *Umenie a umelecká kultúra v systéme kultúry*; Doc. PhDr. J. Paška, CSc. *Kultúra ako systémový činiteľ pri utváraní socialistického spôsobu života*; Prof. L. Čunderlík, CSc. *Kultúrna politika a politika kultúry*; Prof. PhDr. J. Popelová, *K teoretickým otázkam kultúry* a Doc. PhDr. E. Duda, CSc. *Veda a technika v systéme kultúry*.

Karol Kollár